

Η Επανάσταση των Αθλίων (Ianos)

Η επανάσταση των "Αθλίων" στη Γαλλία αποτελεί, αναμφίβολα, μια κοινωνική και ταξική επανάσταση με πολλές εθνοτικές, θρησκευτικές και πολιτισμικές παραμέτρους.

Μετά από οκτώ δεκαετίες σχετικής κοινωνικής ειρήνης, η Ευρώπη συνταράσσεται εκ νέου από κοινωνική και πολιτική αναταραχή. Κι όμως, κατά τους δύο προηγούμενους αιώνες η ευρωπαϊκή ιστορία βρίθκει κοινωνικών επαναστάσεων και αναταραχών τα συμπεράσματα και τα διδάγματα των οποίων φαίνεται πως οι σύγχρονοι ευρωπαίοι πολιτικοί ταγοί λησμόνησαν. Και ως γνωστόν, όποιος δεν θυμάται την ιστορία είναι υποχρεωμένος να την επαναλάβει, συνήθως ως φάρσα.

Το παρακάτω άρθρο αποτελεί μια ιστορική αναδρομή για τον δέκατο ένατο αιώνα της ευρωπαϊκής ιστορίας, την "Εποχή των Επαναστάσεων".

Ο 19ος αιώνας της ευρωπαϊκής Ιστορίας έχει χαρακτηριστεί από πολλούς μελετητές ως η Εποχή των Επαναστάσεων. Σε μια σειρά επαναστατικών κινημάτων, από την κορυφαία Γαλλική Επανάσταση (1789) ως τα επαναστατικά κινήματα του 1848, ο ευρωπαϊκός χώρος συγκλονίσθηκε συθέμελα και οι ανακατατάξεις που συντελέστηκαν, τόσο στην κοινωνική όσο και στην ιδεολογικό-πολιτική αλλά και οικονομική δομή της ευρωπαϊκής κοινωνίας, ήταν τόσο ριζικές και απόλυτες, που σηματοδότησαν μια νέα εποχή τόσο για την Ευρώπη, όσο και για ολόκληρο τον κόσμο.

Πρωταγωνιστές των εξελίξεων αυτών στάθηκαν οι Ευρωπαίοι αστοί. Μέχρι τον 18ο αιώνα, η παραδοσιακή, μεγαλογαιοκτητική, αριστοκρατία, ο ανώτερος κλήρος και φυσικά οι ισχυροί βασιλικοί οίκοι διέθεταν την αναμφισβήτητη οικονομική και κοινωνική υπεροχή έναντι της αστικής τάξης. Ωστόσο, απ' τα τέλη του 18ου αιώνα, συνεπεία, κυρίως, της πρώτης Βιομηχανικής Επανάστασης, οι συσχετισμοί, τουλάχιστον στο οικονομικό επίπεδο, άλλαξαν δραματικά, με τους Ευρωπαίους αστούς να διεκδικούν δυναμικά τη "συγκατοίκησή" τους στην κορυφή της κοινωνικής ιεραρχίας και τη νομή της πολιτικής εξουσίας μαζί με τους ευγενείς και τους μονάρχες. Για να επιτευχθεί αυτό, θα έπρεπε, μοιραία, να τεθούν σε αμφισβήτηση τα κεκτημένα δικαιώματα του Παλαιού Καθεστώτος (ancient regime) και να αναγνωρισθούν άλλα στην ανερχόμενη αστική τάξη. η σύγκρουση ήταν αναπόφευκτη. Έτσι, η διαδικασία, που θα έφερνε τους αστούς στην κορυφή της κοινωνικής ιεραρχίας, ξεκίνησε από τη Γαλλική Επανάσταση του 1789, πέρασε μέσα από την βασιλεία του Ναπολέοντα Α', την παλινόρθωση των Βουρβόνων και την Ιερή Συμμαχία, τα επαναστατικά κινήματα του 1820 και 1830 και ολοκληρώθηκε, σύμφωνα με τον Άγγλο ιστορικό Ε. Χομπσμπάουμ (Eric J. Hobsbawm), με τα επαναστατικά κινήματα του 1848, τη χρονιά της "Άνοιξης των Λαών".

Το ιδεολογικό-πολιτικό υπόβαθρο των επαναστάσεων αυτών είχε προετοιμασθεί από το κίνημα του Διαφωτισμού, και κυρίως του Καρτεσιανισμού, όπου η δεσπόζουσα θέση του ανθρωπίνου κριτικού πνεύματος και του ορθολογισμού οδηγεί στην αμφισβήτηση και επανεξέταση των πολιτικών, ηθικών και θρησκευτικών αρχών και αξιών της ευρωπαϊκής κοινωνίας. Έτσι, δίνεται ο χώρος να παρουσιασθούν και να πρυτανεύσουν δύο κυρίαρχα ιδεολογικά ρεύματα, που θα σημαδέψουν τον 19ο αιώνα: ο φιλελευθερισμός, πολιτικός και οικονομικός, και ο εθνικισμός.

Ο πολιτικός και οικονομικός φιλελευθερισμός, όπως διατυπώθηκε από τους διαφωτιστές φιλοσόφους, μπορεί να θεωρηθεί η "εύφορος γη" πάνω στην οποία "άνθισε" η Γαλλική Επανάσταση, η επανάσταση που "άλλαξε τον ρου της Ιστορίας και κλόνισε τις ισορροπίες της ευρωπαϊκής ηπείρου". Ο φιλελευθερισμός (liberalism) πρεσβεύει την απόλυτη ελευθερία σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής (πολιτική, οικονομία, ιδεολογία). στρέφεται κατά του πολιτικού δεσποτισμού, απορρίπτει τον κρατικό παρεμβατισμό στην οικονομική ζωή και απαιτεί απόλυτη ιδεολογική ελευθερία και πλουραλισμό. Οι ιδέες αυτές

φαντάζουν στην τότε ευρωπαϊκή κοινωνία, και ιδιαίτερα στα αστικά στρώματα, χαρμόσυνες κι ελπιδοφόρες.

Η γαλλική αστική τάξη που, με όχημα τις εξαθλιωμένες αγροτό-λαϊκές μάζες, έχει ανατρέψει το Παλιό Καθεστώς, διατρανώνει τις αξιώσεις της στη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη: "Οι άνθρωποι γεννιούνται και ζουν ελεύθεροι και ίσοι απέναντι στους νόμους". Ωστόσο, ο φιλελευθερισμός αυτός έχει κάποια όρια. Μετά την τραυματική εμπειρία της ριζοσπαστικοποίησης της Γαλλικής Επανάστασης, την περίοδο 1792-1794, η αστική τάξη θα φροντίσει να περιχαρακώσει το αστικό, πλέον, καθεστώς από τις ανατρεπτικές και εξισωτικές τάσεις που πρεσβεύουν τα πιο λαϊκά στρώματα της κοινωνικής βάσης.

Μερικοί από τους πιο διάσημους φιλοσόφους του Διαφωτισμού διακρίνονται για τον πολιτικό και κοινωνικό συντηρητισμό τους. Ο Βολταίρος θεωρούσε τη λαϊκή κοινωνική βάση "αμαθής, αγροίκους και ηλιθίους". Ο ίδιος πολιτικός και κοινωνικός συντηρητισμός θα διακρίνει την αστική τάξη, τόσο στην καταδίκη και την κατάπνιξη των εθνικών και κοινωνικών επαναστάσεων του 1820-1830, όσο και στην ανηλεή καταστολή των κινημάτων του 1848, όταν στη θέση των "ξεβράκωτων" της Γαλλικής Επανάστασης, βρέθηκαν οι εξαθλιωμένοι βιομηχανικοί εργάτες που διεκδικούσαν με τη σειρά τους μια καλύτερη θέση στη νεόκοπη ευρωπαϊκή αστική πραγματικότητα. Αν και για κάποιους μελετητές "η Γαλλική Επανάσταση ήταν εκτός όλων των άλλων η εξέγερση ενάντια στο *ancien regime*, ενάντια στην παλιά τάξη των ανθρώπων και των κοινωνιών" και ήταν "η επανάσταση που έγινε στο όνομα του λαού ενάντια στους εστεμμένους", φαίνεται πως μόνο ένα μέρος του "λαού" αυτού καρπώθηκε τα ουσιαστικά οφέλη της εποχής των επαναστάσεων.

Οι μετριοπαθείς αστοί θα χειραγωγήσουν τελικά τον επαναστατημένο παρισινό λαό τον Ιούλιο του 1830, που, μέσα από τα οδοφράγματα που γκρέμισαν την δυναστεία των Βουρβόνων, θα χειροκροτήσει την αλλαγή της δυναστείας στο πρόσωπο του βασιλιά-πολίτη, δούκα της Ορλεάνης, απεμπολώντας, ουσιαστικά, το αίτημα για επάνοδο στη Δημοκρατία, αλλά εξυπηρετώντας την πολιτική σκοπιμότητα μιας "φιλικής" και ουσιαστικά υπό ομηρία συνταγματικής μοναρχίας, που εξυπηρετεί τα ισορροπιστικά συμφέροντα της κραταιάς αστικής τάξης. Κι ακόμα, αν και η κοινωνική δυσaréσκεια των εξεγερμένων εργατών του Παρισιού το Φεβρουάριο του 1848 "εξυπηρετεί" την πολιτική δυσaréσκεια των ευκατάστατων αστών, η αστική τάξη "ανασυντάσσεται εναντίον της κόκκινης δημοκρατίας" που πρεσβεύουν οι σοσιαλιστές εργάτες, και συντρίβει την εργατική εξέγερση, την οποία η ίδια, αρχικά, είχε υποδαυλίσει, στα πλαίσια ενός "πραγματικού ενδογαλλικού ταξικού πολέμου".

Η ίδια αντίφαση θα παρουσιασθεί και με τον άλλο ιδεολογικό πυλώνα των αστικών επαναστάσεων του 19ου αιώνα, τον εθνικισμό. Η αστική τάξη θα στηριχθεί σ' αυτόν και θα τον επικαλεσθεί, προκειμένου να αναδομήσει την υφιστάμενη ευρωπαϊκή κοινωνική τάξη, αλλά θα τον πολεμήσει λυσσαλέα, όταν αυτός θα αποτελέσει το ιδεολογικό λάβαρο των εθνικοαπελευθερωτικών κινημάτων της Ελλάδας και του Βελγίου το 1820 και των εθνικοενωτικών κινημάτων στην Ιταλία και τη Γερμανία το 1830 και 1848.

Κατ' αρχήν, ο εθνικισμός είναι γέννημα-θρέμμα της Γαλλικής Επανάστασης. Ο εθνικισμός ήταν μια καινούρια λέξη και έννοια για την εποχή του. Πρωτοχρησιμοποιήθηκε το 1798 στο έργο του Ωγκυστέν Μπαρουέλ: Αναμνήσεις στη συμβολή της ιστορίας του γιακωβινισμού. Ο όρος έθνος χρησιμοποιήθηκε, αρχικά, από τους ηγέτες της Γαλλικής Επανάστασης για να περιγράψουν την γαλλική "Τρίτη Τάξη", δηλαδή τους αστούς και τα χαμηλότερα λαϊκά στρώματα της κοινωνικής βάσης και να εξυψώσει τα "εθνικά" της δικαιώματα πάνω από εκείνα του Παλαιού Καθεστώτος. Στη βάση αυτή, ο "γαλλικός" εθνικισμός νοείται ως μία "οικουμενιστική αντίληψη του ανθρώπου και των φυσικών δικαιωμάτων του και καταλήγει στην επαναστατική αρχή της αυτοδιάθεσης των λαών". Βεβαίως, κατά τη διάρκεια της εξαγωγής της Γαλλικής Επανάστασης και κυρίως όταν, μέσω των ναπολεόντειων πολέμων, η Γαλλία αναζητούσε τον δικό της "ζωτικό χώρο", η έννοια του έθνους, σύμφωνα με την "γαλλική" αντίληψη, εμφανίζεται ως "εθελούσια συσσωμάτωση ανθρώπων που αναγνωρίζουν ότι ανήκουν σε μια κοινότητα και αποφασίζουν να ζήσουν μαζί". Οι ιδέες αυτές είναι για τους ευρωπαϊκούς λαούς πραγματικά επαναστατικές, αφού, μάλιστα, συνταυτίζονται με την ιδέα της ελευθερίας, και θα φέρουν μια πραγματική θύελλα

ενθουσιασμού στα ευρωπαϊκά "έθνη", που θα συνταράξει την Ευρώπη των ηγεμόνων και της ευρωπαϊκής ισορροπίας.

Ωστόσο, στα πλαίσια του κινήματος της αντιγαλλικής αντίδρασης, κατά την ίδια ναπολεόντεια περίοδο, θα εκφρασθεί και μία άλλη εκδοχή του "γερμανικού" ή ρομαντικού εθνικισμού. Σύμφωνα με την εκδοχή αυτή, το έθνος αναδεικνύεται από την κοινή γλώσσα, τα κοινά ήθη και έθιμα, την κοινή ιστορία και πολιτισμό και ο καθορισμός του είναι ανεξάρτητος από τη θέληση μεμονωμένων ατόμων. τονίζεται η ιδέα της "εθνικής ψυχής" ή του "πνεύματος του λαού", δηλαδή μιας εθνικής συνείδησης που ενυπάρχει σε κάθε μέλος ενός εθνικού συνόλου. Η επιλογή της έννοιας του έθνους και του είδους του εθνικισμού που προβάλλεται από τις ηγεσίες των εξεγερμένων κατά την εποχή των επαναστάσεων είναι χρησιμοθηρική και εξαρτάται από τις σκοπιμότητες που πρέπει να εξυπηρετηθούν: αν το κράτος προϋπάρχει του έθνους προβάλλεται ο "γαλλικός" εθνικισμός. Η ιδέα της αυτοδιάθεσης και του αυτοπροσδιορισμού των πληθυσμών εξυπηρετεί τα συμφέροντα των ισχυρών κρατών που επιζητούν εδαφική προέκταση (ή αντίστοιχη εδαφική συρρίκνωση των αντιπάλων), ενώ είναι και ιδεολογικό-πολιτικά ορθή, αφού συνδυάζεται με την ιδέα της ελευθερίας και της αξιοπρέπειας του ατόμου. Αν πάλι, το έθνος προϋπάρχει του κράτους, ο "γερμανικός" εθνικισμός εξυπηρετεί καλύτερα, είτε τις εθνικοαπελευθερωτικές, είτε τις εθνικοενωτικές προσπάθειες ενός λαού, στα πλαίσια πάντοτε που τα συμφέροντα της δεσπόζουσας αστικής τάξης επιτρέπουν τέτοιες ανατροπές.

Ωστόσο, η Γαλλική Επανάσταση δημιούργησε μια τόσο ισχυρή δυναμική και τα κηρύγματά της είχαν τέτοια καταλυτική επίδραση στην ευρωπαϊκή διάνοηση, και συνακολούθως στους ευρωπαϊκούς πληθυσμούς, ώστε "η ιστορία της Ευρώπης από τη Γαλλική Επανάσταση και μετά είναι η ιστορία της ανόδου του πολιτικού εθνικισμού". Παρ' όλο που η Γαλλική Επανάσταση διακήρυξε το 1789 την αρχή της εθνικής αυτοδιάθεσης σαν τη βάση της νέας ευρωπαϊκής πολιτικής τάξης και η εθνική συνείδηση είχε αυξηθεί σημαντικά στην Ευρώπη από τον 12ο μέχρι τον 18ο αιώνα, το κράτος "δεν είχε γίνει το επίκεντρο της αφοσίωσης των κατοίκων του". Η ιδιαιτερότητα αυτή θα προκαλέσει έναν μαζικό εθνικιστικό ενθουσιασμό στην Ευρώπη, τον οποίον η αστική τάξη σε συνεργασία με το Παλαιό Καθεστώς θα προσπαθήσει επίμονα και πεισματικά να καταπνίξει, είτε μέσα από τη δημιουργία αντιδραστικών πολιτικών μηχανισμών, όπως η Ιερά Συμμαχία, είτε μέσω της ευθείας και άγριας καταστολής των εθνικιστικών κινήματων, όπως συνέβη με τα ενωτικά κινήματα των καρμπονάρων (carbonari) στην Ιταλία το 1821, που έθεταν σε κίνδυνο τα αυστριακά συμφέροντα, των φιλελεύθερων Ισπανών το 1822, που έθεταν σε κίνδυνο τη γαλλική βουρβονική δυναστεία, αλλά ακόμα και των γερμανικών κινήματων υπέρ της ενοποίησης του 1848, που πέφτουν θύματα της στενής έννοιας των αστικών συμφερόντων, είτε της "Μεγάλης Γερμανίας" με την συμμετοχή της Αυστρίας, είτε της "Μικρής Γερμανίας" με τον αποκλεισμό της Αυστρίας και την αντίστοιχη πρωτοκαθεδρία της Πρωσίας.

Ο Κάρλ Μαρξ στη Γερμανική Ιδεολογία διαπιστώνει με πίκρα ότι ο εθνικισμός δεν έχει τελικό σκοπό να εξυπηρετήσει τις ιδέες της ελευθερίας και της αυτοδιάθεσης, αλλά μάλλον τα συμφέροντα της επικώριας αστικής τάξης: "τα όνειρα της Ευρωπαϊκής Δημοκρατίας, της διαρκούς ειρήνης κάτω από την πολιτική οργάνωση, έχουν γίνει τόσο τερατώδη όσο οι φράσεις για την ενότητα των εθνών κάτω από την αιγίδα της παγκόσμιας ελευθερίας του εμπορίου [...] Σε κάθε χώρα η αστική τάξη έχει τα δικά της ιδιαίτερα συμφέροντα και δεν μπορεί να ξεπεράσει την εθνικότητα [...] Σε κάθε χώρα όμως, το προλεταριάτο μπορεί να καταργήσει την εθνικότητα, μόνο το άγρυπνο προλεταριάτο μπορεί να κάνει δυνατή την αδερφοσύνη των εθνών". Από τη στιγμή που η αστική τάξη επιβλήθηκε στο προσκήνιο της ιστορίας, μέσω της Γαλλικής Επανάστασης, αποδόθηκε σε έναν σκληρό κι ανελέητο αγώνα για να καθυποτάξει τις πιο ριζοσπαστικές, "αριστερές", ιδέες που πρόβαλαν οι "μαχητές" της αστικής επανάστασης, δηλαδή τα χαμηλότερα, και οικονομικά ασθενέστερα κοινωνικά στρώματα. Άλλωστε, η κοινωνική ανέχεια και εξαθλίωση των λαϊκών στρωμάτων της ευρωπαϊκής κοινωνικής βάσης αποτέλεσε τη θρυαλλίδα, τόσο της Γαλλικής Επανάστασης, όσο και των κοινωνικών κινήματων του 1820-1830 και, ιδιαίτερα, του επαναστατικού 1848.

Τον Αύγουστο του 1788, στη Γαλλία, το κόστος για την αγορά ψωμιού απορροφούσε περισσότερο από το 50% του εισοδήματος μιας φτωχής οικογένειας ενώ τον Φεβρουάριο και τον Ιούλιο του 1789 το αντίστοιχο ποσοστό έφθασε το 80%. Η χρεοκοπία του γαλλικού κράτους τον Αύγουστο του 1788 και "η ανικανότητα του Παλαιού Καθεστώτος να

οικοδομήσει ένα δημοσιονομικό σύστημα που να ανταποκρίνεται στις αυξανόμενες απαιτήσεις ενός σύγχρονου κράτους", οδήγησαν στην απόλυτη ανέχεια και την εξαθλίωση τις λαϊκές μάζες, που με τη σειρά τους αποτέλεσαν τον στρατό της Γαλλικής Επανάστασης, γοητευμένες και από τα ελπιδοφόρα μηνύματα της φιλελεύθερης ιδεολογίας. Η μεταδοτικότητα της Γαλλικής Επανάστασης, καθώς και η έκρηξη των κινημάτων του 1820-1830 και 1848 εξηγείται και από την οξεία κρίση που πέρασαν συγχρόνως οι ευρωπαϊκές οικονομίες. Η οικονομική ύφεση στην Γαλλία, την Αυστρία, το Βέλγιο και την Ιταλία το 1848, η οικονομική ανέχεια στο Παρίσι το 1830, συνεπικουρούμενη από τις έντεχνες απολύσεις εργατών και υπαλλήλων από τους γάλλους εμπόρους και βιομηχάνους προκειμένου να επιτείνουν την κρίση, συνιστούν κοινό παρανομαστή σχεδόν όλων των κοινωνικών, αλλά εν πολλοίς και των εθνικών, εξεγέρσεων της περιόδου 1789-1848.

Ωστόσο, η πυροδότηση τέτοιων καταλυτικών και μαζικών επαναστατικών φαινομένων στην Ευρώπη απαιτούσε, σύμφωνα με τον Γάλλο ιστορικό Ερνέστ Λαμπρούς, "η οικονομική κρίση να συναντήσει την πολιτική". Η κοινωνική απαξίωση σε συνδυασμό με την απόλυτη φτώχεια μετέτρεψαν τις αγροτολαϊκές μάζες της Γαλλίας σε οδοστρωτήρα που σάρωσε, υπό την ιδεολογικό-φιλοσοφική καθοδήγηση της αστικής διάνοησης, το φεουδαρχικό-δεσποτικό Παλιό Καθεστώς στη Γαλλία του 1789. Ωστόσο, η κεκτημένη ορμή της λαϊκής αντίδρασης, αν και αρχικά χαιρετίστηκε από όλο τον κόσμο ως η αρχή της κοινωνικής απελευθέρωσης και της εποχής της ελευθερίας και της ισότητας, έφερε, μοιραία, στο προσκήνιο τις πιο ριζοσπαστικές επαναστατικές τάσεις, που αρχικά οδήγησαν στην περίοδο της ριζοσπαστικοποίησης της Γαλλικής Επανάστασης (1792-1794).

Μολονότι ο αγώνας ανάμεσα στο Παλιό Καθεστώς και την αστική τάξη αποτέλεσε το κύριο πεδίο αντιπαράθεσης στην Γαλλία του 18ου αιώνα, έκτοτε το βάρος της κοινωνικής σύγκρουσης μετατοπίζεται στους κυρίαρχους, πλέον, αστούς και το "προλεταριάτο" της εργατο-αγροτικής κοινωνικής βάσης. Η εκβιομηχάνιση της ευρωπαϊκής κοινωνίας, απότοκο της Βιομηχανικής Επανάστασης που συντελέστηκε ταυτόχρονα με την Γαλλική, μετέβαλε δραματικά την ζωή εκατομμυρίων Ευρωπαίων, προσδίδοντας ανέσεις, πλούτη και κύρος στους πλουτοκράτες αστούς, αλλά δημιουργώντας απάνθρωπες, σχεδόν μεσαιωνικές, συνθήκες εργασίας και διαβίωσης για τον αγροτικό πληθυσμό και, κυρίως, για τους εργάτες των πόλεων. Έτσι, δημιουργήθηκε ένα νέο ιδεολογικό ρεύμα, ο σοσιαλισμός, που στρέφεται κατά της κυριαρχίας του φιλελεύθερου ατομισμού και υποστηρίζει την επιδίωξη της κοινωνικής ευημερίας, αλληλεγγύης και συναδελφικότητας μέσα από την κοινωνικοποίηση των μέσων παραγωγής (ριζοσπαστικός σοσιαλισμός) ή μιας πολιτικής που αποβλέπει στη βελτίωση της θέσεως των εργαζομένων και των τάξεων που υποφέρουν (μετριοπαθής σοσιαλισμός).

Η διαμάχη αυτή έχει τις βάσεις της ήδη από τα επαναστατικά κινήματα του 1820-1830, αλλά αποκρυσταλλώνεται και τεκμηριώνεται ιδεολογικό-φιλοσοφικά κατά την κρίση του 1848 και τη δημοσίευση, την ίδια χρονιά, του Κομμουνιστικού Μανιφέστου από τον Κάρλ Μαρξ. Περιχαράκωνοντας τα συμφέροντά της, η αστική τάξη θα αντισταθεί στην παροχή γενικευμένων δικαιωμάτων και ελευθεριών στις λαϊκές μάζες, κάνοντας, μάλιστα, από πολύ νωρίς γνωστές τις προθέσεις της. Ταυτόχρονα με τη θέσπιση, μέσω της Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη, της ελευθερίας, της ισονομίας, της αναγνώρισης των φυσικών δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη, οι εκπρόσωποι της Τρίτης Τάξης στην Εθνοσυνέλευση της 4ης Αυγούστου 1789, απαγόρευσαν στους εργάτες να συνδικαλιζούνται και να απεργούν. Αυτό μπορεί να ακούγεται, κατ' αρχάς, αντιφατικό, αλλά γίνεται ευκολότερα κατανοητό, όταν κανείς συνειδητοποιήσει ότι η Γαλλική Επανάσταση, αλλά και οι επόμενες επαναστάσεις μέχρι τα μέσα του 19ου αιώνα, έγινε, κατ' αρχήν, για να εξυπηρετηθούν τα συμφέροντα της αστικής τάξης, που αναδείχθηκε, εν τέλει, θριαμβεύτρια της Εποχής των Επαναστάσεων.

Στοχεύοντας στην οριστική και ολοκληρωτική εδραίωση της κοινωνικό-πολιτικής κυριαρχίας της, η αστική τάξη προέβαλε τη θέσπιση κοινοβουλευτικών θεσμών, την προώθηση της εκπαιδευτικής ανάπτυξης, των ελευθέρων τεχνών και των επιστημών. Ωστόσο, οι φιλελεύθερες και δημοκρατικές αυτές αρχές στρεβλώνονται από τον διαχωρισμό των πολιτών σε ενεργούς (με δικαίωμα ψήφου) και παθητικούς (χωρίς αντίστοιχο δικαίωμα), με βάση την οικονομική τους δυνατότητα, που θεσπίζει το γαλλικό Σύνταγμα του 1791 και μέσω του οποίου, η πολιτική εξουσία έγινε αποκλειστικό προνόμιο των ευπόρων αστών. Στη

Βάση αυτή, η εναλλακτική λύση της αγροτο-εργατικής λαϊκής βάσης ήταν η εξέγερση. Η οικτρή κατάσταση του αγροτικού και εργατικού πληθυσμού της Ευρώπης ανάμεσα στα έτη 1815-1840, δημιούργησε τα μαζικά εργατικά και σοσιαλιστικά κινήματα και κατέστησε την επανάσταση μονόδρομο. Πάνω στη λογική αυτή εδράζονται, ουσιαστικά, τα κοινωνικά κινήματα του 1830 καθώς και, κυρίως, αυτά του 1848. η αστική τάξη είχε πλέον "αριστοκρατικοποιηθεί" και βρισκόταν αντιμέτωπη με τις επιδιώξεις και τις απαιτήσεις της νέας βάσης της κοινωνικής πυραμίδας, της οποίας την κορυφή είχε πλέον καταλάβει.

Είναι δύσκολο κάποιος να αξιολογήσει την Εποχή των Επαναστάσεων, είτε θετικά, είτε αρνητικά. Από την πλευρά των μαρξιστών ιστορικών, η περίοδος 1789-1848 θεωρείται αποτυχημένη, αφού δεν κατάφερε να επιφέρει την ουσιαστική ελευθερία και κοινωνική αλληλεγγύη μεταξύ των λαών. Ο Αιγύπτιος ιστορικός Ντόναλντ Σασούν "συνομιλώντας" με το φάντασμα του Μαρξ απαξιώνει συλλήβδην την εποχή των αστικών επαναστάσεων: "μετά άρχισε η αντεπανάσταση. Ορισμένοι στόχοι επιτεύχθηκαν εδώ κι εκεί, αλλά, σε γενικές γραμμές, η πλευρά μου ηττήθηκε. Στη Γαλλία, την πατρίδα των πιο μεγάλων μας ελπίδων, ένας ασήμαντος νεόπλουτος με ένα μεγάλο όνομα, ο Λουδοβίκος Ναπολέων, κατέλαβε την εξουσία. Ήταν ο πρώτος εκλεγμένος δικτάτορας στη σύγχρονη ιστορία [...] Σε αντίθεση με όλους τους νεοφιλελεύθερους Φιλισταίους που θεωρούν ότι είναι ένας οικονομικός ντετερμινιστής - και που γυρνούν εδώ κι εκεί διατυμπανίζοντας ότι οι αγορές είναι η βάση της ελευθερίας, τι ανοησία! - εξήγησα ότι όταν η αστική τάξη απειλείται, παραδίδει την εξουσία σε οποιονδήποτε μπορεί να την γλιτώσει από τον υπόνομο. Ποιος νοιάζεται για τα πολιτικά δικαιώματα, τις εκλογές και την ελευθερία του Τύπου, όταν η κυριαρχία του κεφαλαίου κινδυνεύει; η αστική τάξη συνειδητοποιώντας ότι η πολιτική της εξουσία ήταν ασύμβατη με την ίδια της την επιβίωση κατέστρεψε το καθεστώς της, διέσυρε το κοινοβούλιό της και προσκάλεσε τον Ναπολέοντα να κυβερνήσει".

Παρ' όλα αυτά, δύσκολα κάποιος δεν θα ομολογήσει ότι αυτοί "οι ορισμένοι στόχοι" που επιτεύχθηκαν, αποτελούν, ουσιαστικά, τις μεγαλειώδεις παρακαταθήκες της ανθρώπινης ελευθερίας, αξιοπρέπειας και ανεξαρτησίας. Η κατάρρευση του φεουδαρχικού-μοναρχικού απολυταρχισμού, η αρχή των εθνοτήτων, η προστασία των φυσικών δικαιωμάτων του ατόμου και του πολίτη, η προστασία της ελευθερίας, ο σεβασμός της ιδιοκτησίας, η εξασφάλιση της προσωπικής ασφάλειας, η αντίσταση στην καταπίεση, η κοινωνική ισότητα έναντι των νόμων αποτελούν τις θεμελιώδεις αρχές που έθεσε η Γαλλική Επανάσταση στην Γαλλία και στη συνέχεια μεταλαμπάδευσε σ' ολόκληρο τον κόσμο, δημιουργώντας τις βάσεις της νεοτερικής φιλελεύθερης κοινωνίας, που βιώνουμε ως σήμερα. Μολονότι η συντηρητική στροφή της Επανάστασης οδήγησε γρήγορα τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα σε κοινωνική και πολιτική απομόνωση, εν συνεχεία στην ταραχώδη ναπολεόντεια περίοδο κι, εν τέλει, στην παλινόρθωση των Βουρβόνων, ο επαναστατικός σπόρος της Γαλλικής Επανάστασης βρήκε γόνιμο έδαφος στα επαναστατικά κινήματα του 1820-1830.

Κι αν το κίνημα των Ιταλών καρμποναριστών καταπνίγηκε από την αυστριακή αντίδραση, πρόλαβε, ωστόσο, να μπολιάσει τον ιταλικό λαό με την ιδέα της εθνικής ενοποίησης. Οι εθνικοί αγώνες της Ελλάδας και του Βελγίου, έστω κι αν έγιναν, στο τέλος, ανεκτοί στα πλαίσια μιας αναδιακατανομής εδαφών που υπαγόρευαν τα συμφέροντα των μεγάλων αστικών κρατών, έφεραν, εν τούτοις, στο προσκήνιο της ιστορίας δύο νέα εθνικά κράτη. Τα κινήματα το 1848, αν και κατεστάλησαν σχεδόν στο σύνολό τους, επέφεραν την οριστική κατάργηση της δουλοπαροικίας και των υπολειμμάτων των φεουδαρχικών θεσμών στη δυτική Ευρώπη, έθεσαν για πρώτη φορά σε πανευρωπαϊκή κλίμακα το αίτημα της εθνικής αυτοδιάθεσης, διεκδίκησαν, και εν πολλοίς πέτυχαν, το καθολικό δικαίωμα της ψήφου (για τους άνδρες φυσικά!) και έγιναν οι πρώτες προσπάθειες για την ιταλική και γερμανική ενοποίηση.

Έστω κι αν, στην προσπάθειά της να κυριαρχήσει στις λαϊκές μάζες, η αστική τάξη επέτρεψε κάποιο πιαστικό στην, προσωρινή, παλινόρθωση του Παλαιού Καθεστώτος, η επαναστατική θύελλα, που έσπειρε η Εποχή των Επαναστάσεων, σάρωσε την ευρωπαϊκή ήπειρο και υπήρξε φορέας ενός πρωτόγνωρου εκσυγχρονισμού, που οδήγησε σε μια εκ βάθρων ανασχηματισμένη Ευρώπη, η οποία διαμορφώνεται πλέον σε μια εκκοσμηκευμένη κοινωνία, με εκσυγχρονισμένη οικονομία και αποτελεσματική-συγκεντρωτική διοίκηση, όπου κυριαρχούν οι πολίτες κι όχι οι υποτελείς, πολίτες που εμφορούνται από φιλελεύθερες αρχές και ιδέες. Εν κατακλείδι, "η Γαλλική Επανάσταση έσπειρε τον σπόρο της κοινωνικής

ανατροπής, της πολιτικής χειραφέτησης και της εθνικής αφύπνισης σ' όλη την ευρωπαϊκή ήπειρο", που συνεχίστηκε και ολοκληρώθηκε με τα επαναστατικά κινήματα του πρώτου μισού του 19ου αιώνα.

Αφού το ρομαντικό κίνημα αποτέλεσε το πολιτιστικό λάβαρο της Εποχής των Επαναστάσεων, ας δούμε πως την αντιλαμβάνεται ο Χάινριχ Χάινε (Heinrich Heine, 1797-1856) σε άρθρα του στην Allgemeine Zeitung (1840-1843): "Η απλή διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου από το 1789 δεν αρκεί, χρειάζεται μια υπομονετική διαδικασία δημοκρατικής συγκρότησης, η ενσάρκωση της ελευθερίας στο λαό: ο σπόρος των φιλελεύθερων αρχών δεν έπιασε παρά θεωρητικά και πρέπει κατ' αρχήν ήρεμα να ριζώσει στη συγκεκριμένη πραγματικότητα, την πιο χονδροειδή. Η ελευθερία, η οποία ως τότε δεν είχε εξανθρωπιστεί παρά σποραδικά, πρέπει να περάσει στις ίδιες τις μάζες, στα πιο χαμηλά στρώματα της κοινωνίας και να ξαναγίνει λαός"

Βιβλιογραφία

- Ε. Αρβελέρ, Μ. Αymar (επιμ.), *Οι Ευρωπαίοι*, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα 2003.
- Α. Benoit - Dusausoy & G. Fontaine (επιμ.), *Ευρωπαϊκά Γράμματα, Ιστορία της Ευρωπαϊκής Λογοτεχνίας*, εκδ. Σόκολη, Αθήνα 1999.
- S. Berstein-P. Milza (επιμ. Κ. Λιβιεράτου), *Ιστορία της Ευρώπης, Η Ευρωπαϊκή Συμφωνία και η Ευρώπη των Εθνών, 1815-1919*, μτφ. Α. Κ. Δημητρακόπουλος, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1997.
- Ε. Μ. Burns, *Εισαγωγή στην ιστορία και τον πολιτισμό της νεότερης Ευρώπης*, εισ. - επιμ. Ι. Σ. Κολιόπουλος, μτφ. Τ. Δερβέρης, εκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1983.
- Σ. Γκίκας, *Φιλοσοφικό Λεξικό*, 7η έκδοση, έκδ. Θ. Π. Βαρέλη, Αθήνα 1998.
- Γ. Γκότση, Δ. Προβατά, *Ιστορία της Ευρωπαϊκής Λογοτεχνίας, από τις αρχές του 18ου έως τον 20ο αιώνα*, εκδ. Ε. Α. Π., Πάτρα 2000.
- Ε. J. Hobsbawm, *Η εποχή των επαναστάσεων 1789-1848*, μτφ. Μ. Οικονομοπούλου, δ' ανατ., εκδ. Μ. Ι. Ε. Τ., Αθήνα 2002.
- Ε. Κατενκα, " Πολιτικός εθνικισμός. Η εξέλιξη μιας ιδέας", μτφ. Σ. Σιαφάκα, στο: *Εθνικισμός, ο σύγχρονος Ιανός, Πατριωτισμός, Διεθνισμός και Εθνικό Ζήτημα*, εκδ. Στοχαστής, Αθήνα 1998.
- Μ. Λεβύ, " Οι μαρξιστές και το εθνικό ζήτημα" μτφ. Δ. Βεργής, στο: *Εθνικισμός, ο σύγχρονος Ιανός. Πατριωτισμός, Διεθνισμός και Εθνικό Ζήτημα*, εκδ. Στοχαστής, Αθήνα 1998.
- Ν. Σασούν, " Το φάντασμα του Μαρξ εξομολογείται ", μτφ. Ν. Γιαννάκη, στο περ. *Βιβλιοθήκη*, τεύχος 349, 11/03/2005, εφημ. Ελευθεροτυπία.

* Το Civilitas.GR και ο «ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ» προτίθενται να απομακρύνουν το κείμενο αυτό από την Ιστοσελίδα τους, εάν η αναδημοσίευσή του προσβάλλει κεκτημένα πνευματικά ή εμπορικά δικαιώματα (info@civilitas.gr)